

Vattenmyndigheternas riktlinjer för små avlopp

Åtgärder och undantag

Version	Ändring	Datum	Vem
1.0	Version inför samråd	2020	AV
1.1	Uppdatering av statistik och komplettering av åtgärdsanalys.	2021	JF
1.2	Ändring av titel	2022-03-10	MV

Titel: **Vattenmyndigheternas riktlinjer för små avlopp: Åtgärder och undantag**
 Utgiven av: Vattenmyndigheterna i Sveriges fem vattendistrikt
 Författare: Vattenmyndigheterna i Sveriges fem vattendistrikt
 Utgivningsår: 2020
 Upplaga: Endast digital utgåva

Förord

Detta dokument har som syfte att beskriva åtgärdsanalysen och för att föreslå undantag när det gäller miljökvalitetsnormer för de yt- och grundvatten som påverkas av små avlopp.

Vattenmyndigheterna genomförde 2018–2021 ett utvecklingsarbete av riktlinjer med syfte att förbättra åtgärder, tillämpning av undantag och ekonomisk analys för vattenförekomsterna i VISS. En del av arbetet var att förbättra hanteringen av åtgärder i VISS för att ha ett bättre underlag för miljökvalitetsnormerna så att kommuner, länsstyrelser och åtgärdsmyndigheterna ska få bättre förutsättningar i sitt åtgärdsgenomförande.

Utgångspunkten för riktlinjerna var att åtgärder och undantag måste vara grundade på en definierad påverkanstyp (mänsklig påverkan) kopplat till vilka kvalitetsfaktorer eller parametrar som är eller riskerar försämrats på grund av påverkanstrycket. Dessa riktlinjer ska öka möjligheterna för de som inte deltagit i arbetet att förstå åtgärder och undantag som syns i VISS.

Inom utvecklingsprojektet av riktlinjer finns sju sektorsgrupper; avlopp, lantbruk, samhällsplanering, skogsbruk, vattenförsörjning, miljöskydd och vattenverksamhet. Dessa riktlinjer är en del av arbetet inom sektor Avlopp.

Övriga riktlinjer inom sektor Avlopp är:

- Avloppsreningsverk och ledningsnät

Innehåll

Förord	6
1. Vem gör vad?.....	8
2. Inledning	9
2.1 Åtgärdsplaneringen under förvaltningscykel 2016–2021	9
Tillämpning av undantag	9
Åtgärdsanalysen för små avlopp	9
2.2 Syfte	10
2.3 Riktlinjernas uppbyggnad.....	10
3. Påverkanstyper och aktuella kvalitetsfaktorer	11
3.1 Näringsämnen:	11
3.2 Miljögifter (yt- och grundvatten).....	11
3.3 Ytvatten	11
3.4 Grundvatten	11
4. Åtgärdsanalys.....	12
4.2 Åtgärdsanalys	14
Åtgärder för kvalitetsfaktor näringsämnen.....	14
Åtgärder för kvalitetsfaktor kemiska föroreningar	15
5. Miljökvalitetsnormer och undantag.....	16
5.1 Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt	16
5.2 Undantag med tidsfrist 2027 eller senare, naturliga förhållanden ..	16

1. Vem gör vad?

Åtgärder och undantag i VISS för påverkanstypen små avlopp har tagits fram enligt tillvägagångssättet som beskrivs i detta dokument. Åtgärdsanalysen har i korthet genomförts genom att Vattenmyndigheterna tar fram första förslag på åtgärder som sedan granskas av kommunerna i ett par steg. I de fall åtgärdsanalysen identifierat genomförda åtgärder utgör det ett underlag som får betydelse i tillämpningen av andra undantag.

En viktig förändring jämfört med föregående cykel är att Vattenmyndigheterna involverat kommunerna i arbetet genom en enkät om genomförda och återstående åtgärder per vattenförekomst från kommunerna. Enkäten skickades ut första gången 2019 samt i en uppföljning december 2020 för att ge möjlighet till ytterligare kommuner att svara.

Länsstyrelser har genom beredningssekretariatens arbete därutöver haft möjlighet att korrigera analysen av möjliga och genomförda åtgärder baserat på eventuell samverkan man haft.

2. Inledning

2.1 Åtgärdsplaneringen under förvaltningscykel 2016–2021

Vattenmyndigheternas åtgärdsplanering ska följa bestämmelser i 3 och 6 kap i VFF. Även EU-rekommendationer nr 38 och 43 samt HaVs yttrande 2015-04-28 (sid 18 och 19 samt bilaga 1). Åtgärder är i detta sammanhang i första hand åtgärderna i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram som riktar sig till åtgärdsmyndigheter och kommuner. Detta är tillsammans med miljökvalitetsnormerna det som är bindande och som åtgärdsmyndigheter och kommuner behöver följa i genomförande av lagstiftning och andra styrmedel. I andra hand är åtgärder de fysiska åtgärder som är det som de facto behövs för att åstadkomma en minskad påverkan. Kunskap om vilka fysiska åtgärder som finns att genomföra behöver identifieras som underlag till revidering av miljökvalitetsnormer och kunskap om genomförda åtgärder behöver finnas för tillämpning av vissa undantag (tidsfrist 2027 eller senare med skälet naturlig återhämtning samt mindre stränga krav).

Åtgärder ska i princip riktas till vattenförekomster i risk för att miljökvalitetsnormen inte nås eller statusen riskerar försämrats. Åtgärder adresserar de förbättringsbehov som finns. För övergödning görs det genom att åtgärder registreras i vattenförekomster som har åtgärdsbehov, en belastningsminskning som är framräknad utifrån att alla förbättringsbehov i ett avrinningsområde ska nås.

Åtgärder och den påverkan som åtgärderna adresserar behöver också kunna sammanställas för att rapporteras till EU-kommissionen (enligt vägledningen för rapporteringen).

Tillämpning av undantag

För små avlopp har tillämpning skett av dels undantag med tidsfrist till 2027 med skälet tekniskt omöjligt och dels tidsfrist till 2027 eller senare med skälet naturlig återhämtning. För det senare behöver det bland annat finnas underlag som visar att tekniskt möjliga åtgärder är genomförda vid avloppsanläggningarna vid vattenförekomsten.

Åtgärdsanalysen för små avlopp

Möjliga åtgärder i VISS är åtgärder som identifieras i åtgärdsanalysen och som riktas mot de olika påverkanskällor som behöver åtgärdas. Det är inte Vattenmyndigheternas roll att peka ut exakt vilka åtgärder som ska genomföras av en verksamhetsutövare, t ex vilken teknik som skall väljas. Möjliga åtgärder är därför ospecificerade förslag på vad som kan krävas för att miljökvalitetsnormen ska följas. Vilka krav som ska gälla för enskilda verksamhetsutövaren (oftast en fastighetsägare) fastställs i kommunernas tillsyn och prövning. Kraven omvandlas sedan till fysiska åtgärder när verksamhetsutövaren genomför sin åtgärd.

2.2 Syfte

Syftet med dessa riktlinjer är att;

- beskriva tillvägagångssättet för att ta fram åtgärder kopplat till påverkanstyp och kvalitetsfaktor eller parameter för att Vattenmyndigheterna ska kunna besluta om rättssäkra miljökvalitetsnormer
- tydliggöra på vilka grunder åtgärder och undantag sätts från uppnående av miljökvalitetsnorm för respektive påverkanstyp.

2.3 Riktlinjernas uppbyggnad

Dessa riktlinjer beskriver tillvägagångssättet för hur åtgärder har satts för påverkanstypen *diffusa källor – enskilda avlopp* och när beslut om undantag enligt 4 kap. i vattenförvaltningsförordningen kan aktualiseras.

3. Påverkanstyper och aktuella kvalitetsfaktorer

En bedömning av betydande påverkan av *diffusa källor – enskilda avlopp* genomfördes av Vattenmyndigheternas kompetensnätverk för övergödning och beredningssekretariaten för hela Sverige under våren 2018. Enskilda avlopp motsvarar i praktiken små avloppsanläggningar upp till 200 p.e. (som saknar anslutning till kommunalt VA-nät). Den efterföljande statusklassificeringen och riskbedömningen skall enligt tidsplan vara klar juni 2019. Bedömningarna och manualen för påverkansanalysen finns tillgängliga i VISS.

Under 2018–2019 har länsstyrelserna och vattenmyndigheterna registrerat betydande påverkan från diffusa källor enligt följande:

3.1 Näringsämnen:

- Vattenmyndigheternas riktlinjer för kartläggning och analys 2016–2021:
Bedömning av betydande påverkan för övergödning i sjöar och vattendrag [54337](#)
- Vattenmyndigheternas riktlinjer för kartläggning och analys 2016–2021:
Bedömning av betydande påverkan för övergödning i kustvatten [54559](#)

3.2 Miljögifter (yt- och grundvatten)

- Vattenmyndigheternas riktlinjer för kartläggning och analys 2016–2021:
Bedömning av betydande påverkan för miljögifter i ytvatten [54303](#)
- Vattenmyndigheternas riktlinjer för kartläggning och analys 2016–2021:
Påverkansanalys grundvatten [54329](#)

Bedömningen av betydande påverkan görs utifrån miljökonsekvenser och parametrar/ämnen. För *diffusa källor – enskilda avlopp* finns följande klassningar av betydande påverkan:

3.3 Ytvatten

- Övergödning – fosfor (2466 st), kväve (141 st)
- Kemiska föroreningar (1 st).

3.4 Grundvatten

- Kemiska föroreningar
  - Ammoniak (3 st)
  - Nitrat (12 st)
  - Klorid (1 st)

4. Åtgärdsanalys

Om en påverkanskälla som är klassificerad som betydande påverkan skall föranleda åtgärder eller övervakning beror på utfallet av riskbedömningen. Riskbedömningen beaktar i princip resultatet från påverkansanalysen, statusklassificeringen, samhällelig utveckling samt tillförlitligheten i klassningar. Åtgärdsanalysen omfattar de vattenförekomster som är i risk för att god status inte nås 2027 avseende någon kvalitetsfaktor och/eller parameter.

I tillägg till detta så är vattenförekomster med åtgärdsbehov de som Vattenmyndigheterna till sist kommer att redovisa möjliga åtgärder för i VISS. Åtgärdsbehoven beskriver den minsta mängd kväve eller fosfor som behöver tas bort för att vattenförekomsterna ska uppnå god status med avseende på kvalitetsfaktorn näringsämnen, under förutsättning att förbättringsbehoven uppfylls i de uppströms liggande vattenförekomsterna. Åtgärdsbehov används alltså som en ytterligare indikation på var åtgärder behöver åtgärdas för effektivast genomförande av åtgärdsprogrammet. Åtgärds kategorier

Nedan beskrivs de åtgärds kategorier som kan kopplas till påverkantypen *diffusa källor – enskilda avlopp*. Den överordnade åtgärds kategorin i VISS är *Åtgärder för att minska påverkan från små avlopp*. Underordnat finns ytterligare specificeringar.

Tabell 1 Struktur för åtgärds kategorier i VISS för små avlopp.

Övergripande åtgärds kategori, nivå 1	Åtgärds kategori, nivå 2	Åtgärds kategori, nivå 3
Åtgärder för att minska påverkan från små avlopp	Utsläppsbehandlande åtgärder	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp Uppströmsarbete

Tabell 2 Tillämpade åtgärds-kategorier för små avlopp.

Påverkan	Åtgärds-kategori, nivå 2	Åtgärds-kategori, nivå 3
Ytvatten		
Diffusa källor – enskilda avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor näringsämnen, parameter fosfor och kväve	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande åtgärd	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp
Diffusa källor – enskilda avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar ammoniak	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande åtgärd	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp
Diffusa källor – enskilda avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar övriga (Inga klassificeringar av betydande påverkan från små avlopp)	Finns ej tillgänglig teknik, ingen åtgärd vid anläggningen	Uppströmsarbete
Grundvatten		
Diffusa källor – enskilda avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar ammoniak och nitrat	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande åtgärd	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp
Diffusa källor – enskilda avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar övriga	Finns ej tillgänglig teknik, ingen åtgärd vid anläggningen	Uppströmsarbete

4.2 Åtgärdsanalys

Åtgärder för kvalitetsfaktor näringsämnen

Steg 1a: Vattenmyndigheterna gör en första bedömning

Vattenmyndigheterna genomförde en nationell åtgärdsanalys för att göra en första grov identifiering av små avlopp som kan behöva åtgärdas. Anläggningar som enligt uppgift i tidigare enkäter från SMED och SCB inte har längre gående rening än slamavskiljare eller har okänd rening antogs behöva åtgärdas. Storleken på åtgärden per vattenförekomst var det antal små avloppsanläggningar vid vattenförekomsten. Denna uppgift räknades fram med hjälp av data från SMED och SCB. Möjliga åtgärder registrerades i VISS för att kunna visa kartor för kommunerna (i samband med enkäten, se nedan).

Steg 1b: Enkät till kommunerna för att förbättra bedömningar

Underlagen om små avlopp och bedömningen av möjliga åtgärder förbättrades därefter med hjälp av en enkät till kommunerna.

Kommunerna gavs möjlighet att per vattenförekomst skatta:

- antal små avlopp som planeras anslutas till kommunalt VA till 2027
- hur många av resterande små avlopp som inte kommer anslutas som behöver åtgärdas på fastighetsnivå.

Med "åtgärdas" avses i första hand avloppsanläggningar som har okänd rening eller saknar längre gående rening än slamavskiljare. Vi antar här att om kunskap om anläggningen inte finns så är det troligt att det rör en gammal anläggning med rening som i många fall är otillräcklig. I andra hand avses även avloppsanläggningar som visserligen kan ha längre gående rening men där troligen en viss andel inte skulle godkännas vid tillsyn. Dessa båda grupper utgör högst troligt anmälnings- eller tillståndspliktiga ändringar, att anläggningar helt görs om eller andra större bestående ändringar som har betydelse för anläggningens funktion. Till avlopp som behöver åtgärdas räknas inte brister såsom anläggningar som fungerar mycket dåligt p g a utebliven skötsel, t ex att fällningskemikalier inte fylls på i minireningsverk, eller mindre fel som t ex att nytt t-rör behövs.

Enkäten skickades ut i juli 2019 med svarstid 1 oktober 2019 och i december 2020 med svarstid till 28 februari 2021.

Steg 2: Revidering av nationell åtgärdsanalys hösten 2019

Vattenmyndigheterna reviderade därefter åtgärdsanalysen baserat på kommunernas uppgifter om de antal avlopp som behöver åtgärdas eller anslutas kommunalt användes.

Vi kunde också identifiera ett antal vattenförekomster som inte har avlopp som behöver åtgärdas (tekniskt möjliga åtgärder vidtagna). Detta ledde till att förslag på tillämpning av undantag med tidsfrist på grund av naturlig återhämtning kopplat till diffusa källor – enskilda avlopp.

Åtgärden "Åtgärder för minskad påverkan från små avlopp" registreras för fosfor, kväve, ammoniak och nitrat. Åtgärden "Anläggningar är lagenliga" registreras för de

vattenförekomster med alla åtgärder genomförda. Åtgärden "Uppströmsarbete" registreras för övriga ämnen.

Steg 3: Granskning

Länsstyrelsernas beredningssekretariat hade innan samrådet möjlighet att korrigera analysen av möjliga och genomförda åtgärder baserat på samverkan.

Ytterligare kvalitetssäkringsarbete

I samband med den årliga återrapporteringen 2020 gavs kommunerna ytterligare möjlighet att lämna svar. Detta tillsammans med revideringar av åtgärdsbehoven i samband med samrådet gjorde att åtgärdsanalysen reviderades ytterligare (på samma sätt som steg 1–3 ovan)

Åtgärder för kvalitetsfaktor kemiska föroreningar

Tekniker som minskar totalkväve minskar också halterna av ammonium och nitrat och det är därför delvis samma åtgärder som gäller för dessa parametrar.

För vattenförekomster med dessa klassningar sattes en allmän åtgärd "Åtgärder för att minska påverkan från små avlopp".

5. Miljökvalitetsnormer och undantag

När statusklassning visar att det finns vattenförekomster som inte har uppnått god status eller god potential 2015 kan undantag tillämpas. Beslut om undantag sker med stöd av 4 kap. 9-11 §§ vattenförvaltningsförordning (2004:660) och varje beslut om undantag ska tydligt motiveras.

Det finns möjlighet att tillämpa olika typer av undantag:

- Tidsfrister för när kvalitetskraven senast ska följas (9 §)
- Mindre stränga kvalitetskrav än god status eller god potential (10 §)
- Undantag för samhällsviktiga verksamheter som under vissa förutsättningar får leda till att god status eller potential inte uppnås eller att den nuvarande statusen eller potentialen försämras (11 §).

För små avlopp bedömer Vattenmyndigheterna att det är aktuellt att tillämpa

- tidsfrist 2027, i de fall där det bedöms finnas möjliga åtgärder, och
- tidsfrist efter 2027 med skälet naturliga förhållanden, dvs åtgärder är vidtagna och endast naturlig återhämtning återstår.

5.1 Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt

Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt tillämpas i de fall där det finns åtgärder som ännu inte är vidtagna.

5.2 Undantag med tidsfrist 2027 eller senare, naturliga förhållanden

Undantag med tidsfrist 2027 eller senare med skälet naturliga förhållanden tillämpas i de fall där åtgärder har vidtagits och vattenförekomsten bedöms nå god status utan ytterligare åtgärder.

Undantag kan också ha aktualiserats av att länsstyrelserna i riskbedömningen beaktat att åtgärder vidtagits vid anläggningar vid en vattenförekomst och att dessa är tillräckliga för att god status ska kunna nås, eller inte riskera försämring. Detta behöver i s f vara samstämmigt med de uppgifter som kommunerna lämnar i enkät.

För vattenförekomster där det enbart finns lagenliga små avloppsanläggningar har undantag med tidsfrist 2027 med skälet naturliga förhållanden tillämpats.